

Europadomstolen
för mänskliga
rättigheter

50 FRÅGOR OM DOMSTOLEN

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

SWE

50 frågor om Domstolen

Europakonventionen om mänskliga rättigheter

1 När antogs Europakonventionen?

Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, ofta kallad "Europakonventionen om mänskliga rättigheter", öppnades för underskrift i Rom den 4 november 1950, och trädde i kraft den 3 september 1953.

Konventionen gav konkret skydd åt vissa av de rättigheter som garanteras i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, och inrättade en internationell rättslig instans med behörighet att döma stater som inte uppfyller sina skyldigheter.

2 Vad är ett tilläggsprotokoll?

Ett protokoll till konventionen är en text som lägger till en eller flera rättigheter till den ursprungliga konventionen, eller som ändrar vissa av dess bestämmelser.

Protokoll som lägger till rättigheter till konventionen är bara bindande för de stater som har undertecknat och ratificerat dem. En stat som endast har skrivit under ett protokoll utan att ratificera det är inte bunden av protokollet.

Hittills har 14 tilläggsprotokoll antagits.

3 Vilka rättigheter skyddas av Europakonventionen?

De stater som har ratificerat Europakonventionen, vilka också kallas "medlemsstater", har åtagit

sig att säkerställa och garantera att alla som befinner sig inom landets jurisdiktion – inte bara dess medborgare – åtnjuter de grundläggande civila och politiska rättigheter som finns i Europakonventionen.

Bland de rättigheter och friheter som Europakonventionen garanterar finns rätten till liv, rätten till en rättvis rättegång, rätten till skydd för privat- och familjeliv, yttrandefrihet, åsikts- och religionsfrihet och skydd för egendom. Europakonventionen förbjuder särskilt tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, tvångsarbete, godtyckligt frihetsberövande samt diskriminering i åtnjutandet av de fri- och rättigheter som Europakonventionen garanterar.

4 Utvecklas Europakonventionen?

Ja. Europakonventionen utvecklas framför allt genom de tolkningar av dess artiklar som Europadomstolen för mänskliga rättigheter gör. Genom sin rättspraxis har domstolen gjort Europakonventionen till ett levande instrument. Således har domstolen utvidgat de rättigheter som finns i konventionen, och tillämpat dem i situationer som inte kunde förutses vid tiden för konventionens tillkomst.

Europakonventionen har också utvecklats genom tilläggsprotokoll som har lagt till nya rättigheter. Som exempel kan nämnas protokoll nr. 13 som förbjuder dödsstraff under alla omständigheter, vilket trädde i kraft i juli 2003, och protokoll nr. 12 om icke-diskriminering, vilket trädde i kraft i april 2005.

Denna publikation är framställd av Europadomstolens informationsenhet och är inte bindande för domstolen. Dess syfte är att presentera grundläggande information om hur Europadomstolen arbetar.

För närmare information hänvisas till publikationer utgivna av Europadomstolens kansli, tillgängliga på domstolens webbsida www.echr.coe.int.

5 Är nationella domstolar skyldiga att tillämpa Europakonventionen?

Europakonventionen är tillämplig på nationell nivå. Den har inlemmats i medlemsstaternas lagstiftning, och medlemsstaterna har åtagit sig att skydda de rättigheter som finns i Europakonventionen. Nationella domstolar är därför skyldiga att tillämpa konventionen. Om en stat inte gör det kan den dömas av Europadomstolen, om en person klagar över att staten inte har skyddat dennes rättigheter.

Europadomstolen om mänskliga rättigheter

6 Hur är Europadomstolen sammansatt?

Antalet domare i Europadomstolen är lika många som Europakonventionens medlemsstater (för närvarande 47 stycken).

7 Hur väljs domarna?

Domarna väljs av Europarådets parlamentariska församling från en lista med tre kandidater som föreslås av varje medlemsstat. De väljs för en period på nio år och kan inte väljas om.

8 Är domarna verkligen självständiga?

Även om domarna väljs för en stat, dömer de mål i personlig egenskap och representerar alltså inte sina stater. De är

helt och hållet självständiga och får inte utöva någon verksamhet som skulle kunna vara oförenlig med deras plikt att vara självständiga och opartiska.

9 Prövar domarna rättsfall som gäller deras egna länder?

”Nationella domare” kan inte pröva mål från sitt eget land som ensam domare. Under särskilda omständigheter kan de bli inbjudna att delta i en kommitté. Däremot är den ”nationella domaren” alltid med och dömer i mål när domstolens sammansättning består av en kammare om sju domare eller en stor kammare om 17 domare.

10 Vad är Europadomstolens kansli och hur fungerar det?

Kansliet är det sekretariat som förser Europadomstolen med juridiskt och administrativt stöd i dess dömande arbete. Kansliet består av jurister, administrativ och teknisk personal samt översättare.

11 Hur finansieras Europadomstolen?

Europadomstolens utgifter bekostas av Europarådet. Europarådets budget finansieras i sin tur av medlemsstaterna. Hur mycket varje stat betalar avgörs på grundval av dess folkmängd och BNP.

Europadomstolens budget täcker domarnas och personalens löner, samt olika driftskostnader (IT, tjänsteresor, översättning, tolkning, publikationer, representationskostnader, rättshjälp, utredningsuppdrag, m.m.).

12 Kan Europadomstolens sammansättning variera från fall till fall?

Ja, målen prövas av en av fyra möjliga sammansättningar.

Uppenbart ogrundade ansökningar prövas av en ensam domare. En kommitté på tre domare kan enhälligt döma i mål som rör avvisningsgrunder och sakfrågor där det redan finns väletablerad rättspraxis från Europadomstolen. Ett klagomål kan också tilldelas en kammare bestående av sju domare som dömer genom majoritets-röstning där målet oftast gäller avvisningsgrunder och sakfrågor

Om det finns synnerliga skäl kan storkammaren, som består av 17 domare, pröva mål som har hänskjutits till den, antingen efter att en kammare har överlåtit målet eller när en begäran om hänskjutande av målet har godkänts.

13 Vad är skillnaden mellan en kammare och en sektion?

En sektion är en administrativ enhet. En kammare är en sammansättning av domare inom en sektion.

Europadomstolen har fem sektioner där kamrarna bildas. Varje sektion har en ordförande, en vice ordförande och ett antal andra domare.

14 Hur bildas kamrar och storkammaren?

En kammare består av ordföranden för den sektion som målet anvisats till, den ”nationella domaren” (d.v.s. domaren från den stat klagomålet gäller) och fem andra domare som utses av sektionens ordförande enligt ett rullande schema.

Storkammaren består av Europadomstolens ordförande och vice ordföranden, kamrarnas ordförande, den ”nationella domaren”, samt andra domare som utses genom lottning. När storkammaren prövar ett mål efter hänskjutande på begäran av en part, får inte de domare som tidigare prövat målet i kammaren sitta med.

15 När prövas ett mål av storkammaren?

Ett mål kan komma att prövas av storkammaren på ett av två sätt: genom hänskjutande eller överlåtelse.

Efter att en kammare har avkunnat en dom har parterna möjlighet att begära att frågan hänskjuts till storkammaren, vilket beviljas om det finns synnerliga skäl. Det är grupp domare från storkammaren som beslutar om ett mål ska hänskjutas till den för ny prövning.

Mål kan också prövas av storkammaren efter överlåtelse från en kammare men detta sker likaledes bara om det finns synnerliga skäl. En kammare som har blivit tilldelad ett mål kan överlåta det åt storkammaren om fallet ger upphov till en allvarlig fråga som rör tolkningen av konventionen, eller om det finns risk för att kammarens dom inte skulle stämma överens med tidigare rättspraxis i Europadomstolen.

16 Kan en domare vägra att delta i prövningen av ett mål?

Ja. Faktum är att domarna är skyldiga att avstå från att delta i prövningen av ett mål om de tidigare har varit delaktiga i fallet på något sätt. Man säger då att domaren träder tillbaka. Domaren ersätts sedan av en annan domare. Om det är den

”nationella domaren” som träder tillbaka ersätts denne av en *ad hoc* domare.

17 Vad är en *ad hoc* domare?

En *ad hoc* domare utses av regeringen i den berörda staten i de fall den ”nationella domaren” inte kan delta i prövningen av ett visst mål på grund av förhinder, tillbakaträde eller dispens.

18 Vilka fall får Europadomstolen pröva?

Europadomstolen kan inte ta upp mål till prövning på eget initiativ. Den är behörig att pröva mål som gäller påstådda kränkningar av Europakonventionen om mänskliga rättigheter efter klagomål från enskilda individer eller mellanstatliga klagomål.

Förfarandet i Europadomstolen

19 Vem kan klaga till Europadomstolen?

Europakonventionen gör skillnad mellan två typer av klagomål: enskilda klagomål från enskilda personer, grupper, företag eller icke-statliga organisationer som klagat över en kränkning av deras rättigheter, och mellanstatliga klagomål, där en medlemsstat klagat på en annan medlemsstat.

Sedan domstolen inrättades har nästan alla klagomål kommit från individer som har klagat direkt till domstolen över en eller flera påstådda kränkningar av konventionen.

20 Mot vem riktas sig klagomålen?

Klagomål kan bara riktas mot en eller flera av de stater som har ratificerat Europakonventionen. Alla klagomål som riktas mot exempelvis andra stater eller individer avisas.

21 Hur anmäls klagomål till domstolen?

Domstolen kan ta emot klagomål direkt från enskilda personer eftersom juridiskt ombud inte krävs i början av processen. Det räcker att skicka in ett komplett ifyllt klagoförklaringsformulär tillsammans med alla relevanta handlingar. Att ett klagomål registreras är dock inte en garanti för att det kommer att prövas eller att domstolen kommer att finna att en kränkning har skett.

Europakonventionens system bygger på att Europadomstolen är ”lättillgänglig”, det vill säga att varje person ska kunna klaga inför domstolen, även om denne bor i en avlägsen del av en medlemsstat eller är fattig. Därför tar domstolen inte ut några avgifter för att handlägga klagomål.

22 Vad är skillnaden mellan enskilda klagomål och mellanstatliga klagomål?

De flesta klagomål till Europadomstolen är enskilda klagomål som framförts av privatpersoner. En stat kan också rikta ett klagomål mot en annan medlemsstat; detta kallas för ett mellanstatligt klagomål.

23 Är det nödvändigt att ha en advokat under förfarandet i Europadomstolen?

Juridiskt ombud krävs inte under handläggningens första skede; var och en kan själv klaga direkt till Europadomstolen. Däremot krävs hjälp av ett juridiskt ombud när domstolen skickar klagomålet till den berörda regeringen för yttrande. I det stadiet av processen kan rättshjälp beviljas om det är nödvändigt.

24 Vem kan vara behörigt ombud inför Europadomstolen?

Det finns ingen lista på advokater som är auktoriserade att göra skriftliga eller muntliga framställningar inför domstolen. Den klagande kan representeras av varje person som är behörig att praktisera juridik i en av medlemsstaterna eller som annars getts särskilt godkännande av kammarens ordförande.

25 Vilka olika stadier finns i processen inför Europadomstolen?

Det finns två huvudsakliga skeden i domstolens prövning av klagomål: prövning av avvísingsgrunder och prövning av sakfrågan (d.v.s. klagomålet). Handläggningen av ett klagomål går också genom flera etapper.

En ensam domare avisar klagomål om det från början står klart att domstolen är obehörig att pröva det. Detta beslut kan inte överklagas.

En kommitté avger slutgiltigt ett beslut eller en dom om klagomålet gäller en fråga där Europadomstolen har utvecklat en väletablerad praxis.

En kammare kan skicka ett mål till den berörda regeringen för yttrande. Skriftliga yttranden inlämnas av båda parter. Därefter beslutar domstolen om det är lämpligt att hålla en offentlig förhandling men det är mycket ovanligt i förhållande till antalet klagomål som prövas av domstolen. Slutligen avkunnar kammaren dom i målet och detta blir slutgiltigt efter tre månader. Under denna tid har den klagande eller regeringen möjlighet att begära att målet hänskjuts till storkammaren för ny prövning. Om begäran om hänskjutande godkänns av en grupp domare från storkammaren, omprövas målet och en offentlig förhandling hålls om så är nödvändigt. Storkammarens dom är slutgiltig.

26 Vad är villkoren för att målet ska tas upp till prövning?

Klagomål måste uppfylla vissa villkor för att domstolen ska vara behörig att pröva dem. I annat fall kommer domstolen inte att pröva fallet. Domstolen kan bara pröva ett mål efter att alla nationella rättsmedel har uttömts. Med andra ord krävs att en enskild person som påstår sig ha utsatts för en kränkning av sina rättigheter först måste ha framfört sitt mål till domstolarna i det land det gäller, inklusive den högsta möjliga rättsliga instansen. På så sätt ges staten möjlighet att först själv avhjälpa den påstådda kränkningen på nationell nivå.

Ett klagomål måste gälla en eller flera av de rättigheter som garanteras i Europakonventionen. Europadomstolen kan inte pröva klagomål som gäller kränkningar av några andra rättigheter. Vidare måste ett klagomål skickas in till domstolen inom sex månader från det sista nationella beslutet i målet, vilket normalt fattas av den högsta nationella domstolen i landet. Den klagande måste

vara personligen och direkt utsatt för en kränkning av konventionen, och måste ha lidit avsevärt men. Det bör förstås inte heller glömmas att ett klagomål bara kan riktas mot en eller flera av konventionens medlemsstater, och inte mot någon annan stat eller mot en enskild person.

27 **Har icke-statliga organisationer eller stater rätt att delta i förfarandet?**

Ja, både icke-statliga organisationer och stater kan skicka in klagomål. De kan också, efter godkännande av Europadomstolens ordförande, intervjua som tredje part.

28 **Vad betyder intervention av tredje part?**

Europadomstolens ordförande kan tillåta en annan person än den klagande, eller en annan medlemsstat än den som klagomålet riktar sig mot, att intervjua i förfarandet. Detta kallas för intervention av tredje part. Den berörda personen eller staten har rätt att avge yttranden och att delta i offentliga förhandlingar.

29 **Kan domstolen utse experter eller uppta bevisning från vittnen?**

Ja. I undantagsfall kan Europadomstolen besluta att vidta undersökande åtgärder och att resa till berörda länder för att klargöra omständigheterna i fallet. Delegationen från domstolen kan ta upp bevisning från vittnen och utföra utredningar på plats.

Europadomstolen utser emellanåt experter – till exempel kan den uppdra

åt specialläkare att undersöka klagande i fängelse.

30 **Håller Europadomstolen offentliga förhandlingar?**

Som regel är förfarandet i Europadomstolen skriftligt, men ibland beslutar domstolen att hålla offentliga förhandlingar i särskilda fall.

Förhandlingarna äger rum i Europadomstolen i Strasbourg. De är offentliga, utom då ordföranden för antingen kammaren eller storkammaren beslutar annat. Med andra ord får journalister och allmänheten vanligtvis närvara, om de visar upp sina presskort eller ID-handlingar vid ingången.

Alla förhandlingar filmas och sänds på Europadomstolens webbsida samma dag, från klockan 14:30 (lokal tid).

31 **Vad är preliminära invändningar?**

Preliminära invändningar är argument som den berörda regeringen lägger fram för att stödja sitt påstående att sakomständigheterna i målet inte bör prövas.

32 **Vad är en förlikning?**

En förlikning är en överenskommelse mellan parterna att avsluta Europadomstolens prövning av ett klagomål. När parterna kommer överens om att lösa sin tvist på det sättet är resultatet vanligen att staten betalar en summa pengar till den klagande. Efter att ha granskat villkoren i förlikningsavtalet, och om man inte finner att respekten för de mänskliga rättigheterna kräver

att förfarandet fortsätter, avskriver domstolen målet.

Domstolen uppmuntrar alltid parterna att förhandla om en förlikning. Om ingen överenskommelse nås övergår domstolen till att pröva sakomständigheterna i målet.

33 **Kan domstolen beordra interimistiska åtgärder?**

När Europadomstolen får in ett klagomål kan den besluta att en stat tillfälligtvis bör vidta särskilda åtgärder, i väntan på att domstolen ska pröva målet. Detta innebär vanligtvis en anmodan till staten att avstå från att göra något, som exempelvis att inte utvisa personer till länder där de påstås riskera att dödas eller utsättas för tortyr.

34 **Är överläggningar öppna för allmänheten?**

Nej, domstolens överläggningar är alltid hemliga.

35 **Har stater någonsin vägrat att samarbeta med Europadomstolen?**

Det har funnits tillfällen då stater har underlåtit, eller till och med vägrat, att överlämna sådan information och dokumentation som domstolen har behövt för att kunna pröva ett klagomål.

I sådana fall kan Europadomstolen döma staten för att ha brutit mot artikel 38 i Europakonventionen (som ålägger stater att på alla sätt underlätta domstolens utredning av målet).

36 **Hur lång tid tar förfarandet i Europadomstolen?**

Det är omöjligt att säga hur länge ett förfarande i domstolen kommer att pågå.

Domstolen strävar efter att handlägga klagomålen inom tre år från det att de inkommit, men vissa mål tar längre tid och andra kan handläggas snabbare.

Förfarandets längd varierar förstås beroende på målets natur, vilken sammansättning det hänvisats till, hur snabbt parterna agerar för att förse domstolen med information samt flera andra faktorer, som till exempel om en muntlig förhandling hålls eller om målet hänskjuts till storkammaren.

Vissa klagomål klassificeras som brådskande och prioriteras, särskilt i fall då den klagande påstås vara i omedelbar fara för fysiska skador.

Europadomstolens beslut och domar

37 **Vad är skillnaden mellan ett beslut och en dom?**

Ett beslut utfärdas vanligtvis av en enskild domare, en kommitté eller en av domstolens kammare. Beslutet gäller bara domstolens behörighet, inte sakomständigheterna i målet. Vanligtvis undersöker en kammare avvisningsgrunder och sakomständigheter på samma gång, och meddelar därefter en dom.

38 Är stater bundna av domar mot dem?

Domar som anger att kränkningar har skett är bindande gentemot de stater mot vilka de utfärdats, och dessa stater är skyldiga att verkställa domarna. Europarådets ministerkommitté övervakar att domarna verkställs, i synnerhet för att säkerställa att personer som har utsatts för rättighetskränkningar erhåller det skadestånd som domstolen utdömt.

39 Kan domarna överklagas?

Beslut om att avvisa ett mål samt domar meddelade av kommittéerna eller av storkammaren är slutgiltiga och kan inte överklagas. Emellertid har parterna tre månader på sig efter att en kammare har meddelat en dom att begära att målet hänskjuts till storkammaren för ny prövning. En sådan begäran prövas av en grupp av domare, som beslutar om ett sådant hänskjutande är lämpligt.

40 Hur verkställs Europadomstolens domar?

När Europadomstolen i en dom finner att en rättighet har kränkts överförs akten till Europarådets ministerkommitté, som samråder med den berörda staten och Europarådets avdelning för verkställandet av domar för att besluta hur domen bör verkställas och hur liknande kränkningar ska förhindras i framtiden. Detta kan resultera i beslut om allmänna åtgärder, såsom lagändringar, men kan också leda till individuella åtgärder.

41 Vad händer om Europadomstolen finner att en kränkning har skett?

Om domstolen finner att en kränkning har skett måste den berörda staten se till att inga liknande kränkningar händer igen i framtiden. Annars kan domstolen döma staten på nytt. I vissa fall måste staten ändra lagstiftningen så att den är förenlig med Europakonventionen.

42 Vad är skälig gottgörelse?

När domstolen finner att en stat kränkt en rättighet, tillerkänner domstolen i regel den klagande skälig gottgörelse, det vill säga en summa pengar som kompensation för skadan. Ministerkommittén kontrollerar att ersättning som utdömts av domstolen betalas ut till den klagande.

43 Vad är ett pilotmål?

Under de senaste åren har domstolen utvecklat en ny procedur för att hantera den stora tillströmningen av fall som handlar om likartade problem, också kallade systemproblem, det vill säga sådana som grundar sig i att en stats lagstiftning inte är förenlig med Europakonventionen.

Domstolen har infört ett förfarande som innebär att ett eller flera av dessa klagomål prövas medan en rad andra, liknande mål ajourneras (skjuts upp). När domstolen meddelar dom i ett pilotmål anmodar den samtidigt staten att se till att den nationella lagstiftningen bringas i överensstämmelse med Europakonventionen, och anger vilka allmänna åtgärder som behöver vidtas. Därefter övergår domstolen till att behandla de andra, likartade målen.

44 Vad är en särskild mening?

Domare kan uttrycka en särskild mening i ett mål som de deltagit i, och dessa meningar fogas till domen. I regel förklarar domarna varför de har röstat för majoritetens dom (anslutande mening), eller varför de tvärtom inte höll med majoriteten (skiljaktig mening).

Europadomstolens verksamhet

45 Hur många klagomål tar domstolen emot?

Europadomstolen är ett offer för sin egen framgång: över 50 000 klagomål inkommer varje år. Den uppmärksamhet som vissa av domstolens domar regelbundet får, och den växande medvetenheten om dess verksamhet hos medlemsstaternas invånare, har fått en betydande inverkan på antalet klagomål som domstolen tar emot varje år.

46 Vilka rättigheter handlar de flesta målen om?

Sedan domstolens tillkomst har ungefär hälften av de domar där domstolen funnit att en kränkning har skett gällt artikel 6 i Europakonventionen, som garanterar att rättsprocessen både ska vara rättvis och företas inom skälig tid. Faktum är att 58 % av de kränkningar som domstolen har dömt stater för har gällt antingen artikel 6 (rätten till en rättvis rättegång) eller artikel 1 i första tilläggsprotokollet (skyddet för egendom). Därefter har domstolen i ungefär 11 % av målen funnit

en allvarlig kränkning av rätten till liv eller förbudet mot tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling (konventions artikel 2 och 3).

47 Är interimistiska åtgärder verkligen effektiva?

Staterna rättar sig nästan alltid efter Europadomstolens anmodanden om interimistiska åtgärder, men det har hänt att några av dem har underlåtit att följa domstolens begäran. Dessa stater riskerar att dömas av domstolen för att inte ha uppfyllt sina skyldigheter enligt artikel 34 (utövande av den enskilda klagorätten).

48 Behandlar Europadomstolen alla samhällsfrågor?

Europadomstolen har naturligtvis haft anledning att behandla frågor som inte var förutsebara när Europakonventionen undertecknades 1950. Under de senaste 50 åren har domstolen avfattet domar rörande många olika samhällsområden, som exempelvis abortrelaterade frågor, dödshjälp, kroppsbesiktning, slaveri i hemmet, rätten att inte hindras från att söka sina rötter genom möjligheten för mödrar att föda anonymt, bärandet av islamisk huvudduk i skolor och på universitet, skydd för journalisters källor, diskriminering av romer och miljöfrågor.

Europadomstolens framtid

49 Vad är tilläggsprotokoll nr. 14?

Protokoll nr. 14 är avsett att garantera Europadomstolens effektivitet på lång sikt genom att optimera metoderna för att filtrera och handlägga klagomål. Av särskild betydelse är att protokollet introducerar nya juridiska formationer för behandling av de enklaste målen, ett nytt villkor för att ett mål ska tas upp till prövning (att den enskilde ska ha lidit "avsevärt" men), och en förlängning av domarnas ämbetsstid till nio år utan möjlighet till omval. Tilläggsprotokoll nr. 14 trädde i kraft den 1 juni 2010.

50 Finns det planer för ytterligare reformer?

Vid sidan av tilläggsprotokoll nr. 14 ansågs ytterligare reformer av konventionssystemet nödvändiga, och en grupp sakkunniga, bestående av framstående jurister, lämnade en rapport till ministerkommittén i november 2006. Gruppen rekommenderade bland annat inrättandet av ett nytt system för att filtrera mål och utarbetandet av en stadga gällande vissa strukturella delar av Europadomstolens verksamhet, som därmed skulle kunna reformeras mer flexibelt än den process som krävs för att ändra konventionen genom internationella överenskommelser. Europarådets styrkommitté för mänskliga rättigheter undersöker för närvarande de olika förslagen.

Juli 2012

Europadomstolen för mänskliga rättigheter

Public Relations

Council of Europe

67075 Strasbourg cedex

France

www.echr.coe.int

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

www.echr.coe.int